

YORUM

Adnan NAS
adnan.nas@tr.pwc.com

Kriz ve Yapısal Dönüşüm

Yıl sonuna doğru dünyada krizin kaygı verici temposunda pek bir değişiklik yok iken Türkiye’de **likidite ve döviz dengelerinde görece bir istikrar gözleniyor**. Bunda Merkez Bankası’nın artık likidite krizi gündemine hakim olduğu inancı ile IMF ile anlaşma beklentisinin de kuşkusuz rolü var. Bundan sonra önceliklerin belirlenmesinde ve politikaların tasarımı ve uygulamasında hata yapılmadığı takdirde krizin, mümkün olabilecek en az hasarla atlatılabilmesi imkansız değil. Üstelik eskiden olumlu küresel konjonktürün sağladığı yararların **aksine bu defa da olumsuz küresel konjonktürün sağladığı fırsatlar olabilir; yapısal nitelikli arızalarımızın, sözgelisi enflasyonun ve cari açığın bunaltıcı baskısının gevşemesi gibi**. Ama bunun için marjinal kutuplaşmaların aşılması ve ortak yol haritası konusunda toplumsal bir uzlaşmaya varılması gerekiyor.

Devlet öncü olmalı ama...

Merkez ülkelerinde finans sisteminin çöküşü olarak ortaya çıkan, sonra da bu ülkelerin küresel ekonominin işleyişindeki hakim konumlarından dolayı şimdiye kadar görülmemiş bir bulaşıcılıkla bütün dünyayı etkileyen bir ekonomik krize dönüşen bugünkü sıkıntıya devletin müdahale etmesi dahi başlangıçta itirazlarla karşılaştı. Krizin ölçüsünün ve derinliğinin hemen algılanmamasından doğan bu gecikme, başta ABD olmak üzere bütün ekonomilere değişen ölçülerde ciddi zarar verdi, en önemlisi de sistemin temellerini saran bir güven kaybının yaygınlaşmasına yol açtı.

Bu nedenle **önce bu temel noktada, yani sistemik özellik taşıyan ve resesyona dönüşen bu çaptaki bir krizde öncü ve hakim rolün devlete düştüğünde anlaşmak lazım**. Ancak krizden her kesim ve her kişi doğrudan ya da dolaylı zarar gördüğü için, devletin herkese yardım etmesiyle bir yere varılamaz. **Devletin yapacağı iş, yerine daha iyi bir sistem önerilmediğine göre piyasa sisteminin ve ödeme mekanizmalarının çalışmasını sağlamak ya da durmasını önlemek, bunun için de bütün oyunculara güven sağlamaktır. Devlet bunu**

yaparken bir yandan en çabuk sonuç verecek doğru mekanizmaları hareketlendirmek, diğer yandan yükün ilanihaye kendi sırtında kalmasını önleyecek ekonomik dinamikleri canlandırmak zorundadır. Çünkü onun elindeki kaynaklar da sınırlıdır, hele bizim gibi ülkelerde daha da sınırlıdır.

Devletin işinin zorluğu, politikalarını belirlerken hemen alkış toplayan değil, sonunda değeri anlaşılacak tedbirlere yönelme gereğiyle bir kat daha artar. Yaşadığımız küresel krizin üzerinde uzlaşılan temel nedeni reel ekonomi ile bağlantısı kopmuş bol ve ucuz para ve kredi hacmi iken, şimdi çare diye kriterlessiz ve plansız harcama ve sübvansiyon önerilerine cevap vermek sonunda bizi bugünleri bile arayacağımız çıkmazlara götürebilir.

Öncelik güvenin pekiştirilmesinde

Bu açıdan birinci öncelik, piyasanın ve halkın risk algılamasını düzeltmek, kur ve faiz riskleri konusunda öngörülebilirlik sağlayarak güveni yerleştirmektedir. Bunun için bir yandan artık uzaması zarar verebilecek, zaten beklentisi satın alınan IMF ile bir şekilde uzlaşma konusunun sonuçlandırılması, ancak bu tek başına yeterli olmayacağı için, diğer yandan sermaye piyasalarındaki kısırlık nedeniyle bankaların rolünün daha da önemli olduğu ülkemizde kredi kanalının ve kredi verme iştahının güçlendirilmesi gerekiyor.

Devletin kendi başına firmaların ve kişilerin kredi ehliyetlerini ve risk değerlemelerini yapması düşünülemeyeceğine göre, bu işlevin doğal sahibi olan **bankacılık sistemini rolü özgüvenle üstlenmeye yöneltecek bir mekanizma kurulması zorunlu**. Bu mekanizma, bankaların reel kesimden alacakları içinde çürük olan ya da süreç boyunca çürük hale gelebilecek olanların Hazine tarafından devralınmasını, buna ilişkin kriterleri ve müeyyideleri öngörmeli. Üstelik krizin geçmesinden ve ekonomi canlandıktan sonra bu alacakların bir bölümü tasfiye ve operasyon gelirleriyle hazineye geri dönebilir.

Böyle bir mekanizma, ister vaktiyle İsvç'in yaptığı gibi özerk bir kurum yaratılarak hem bankacılık sisteminin riskinin paylaşılması hem de reel kesimin kapasitesinin yakından gözlenip yönetilmesi yoluyla (sözgelişi TMSF'nin bu amaçla dönüştürülmesiyle), ister bunun daha yumuşak versiyonu olarak bir kredi garanti (kefalet) fonu oluşturulmasıyla kurulabilir.

Kriz, yapısal dönüşümü unutturmasın

Kaçınılması gereken asıl risk, rekabet gücünü artırmak için yapısal dönüşüm ihtiyacı içindeki ekonominin ve reel sektörün bu önceliğini gözardı edecek ve ertelemesine yol açacak bir ortam oluşturulması.

Arge ve teknoloji alanında dünya lideri ABD'de bile en büyük üç şirketi çok zor durumda olan **otomotiv sanayiine**, bütün dünyada sağladığı büyük istihdam ve yan sanayi, ulaştırma sektörü gibi pek çok yönden sağladığı sinerjiye rağmen kriz paketleri içinde oldukça küçük bir miktarda (15 milyar dolar) yardım yapılmasının doğurduğu büyük tartışmadan ders alınmalı. Mevcut iş modeli, savurgan yakıt tüketimi ve yüksek ortalama emek maliyeti ile öteden beri tartışılan, krizin getirdiği pazar daralması ve maliyet artışıyla kronik zarar ve borç üreten bu şirketlere yapılacak yardımın kızgın tavada yağ gibi eriyeceğinden korkuluyor ve mutlaka yapısal değişim geçirmeleri gerektiği savunuluyor.

Türkiye'de de politika tasarımında dikkatli olunması, geliştirilecek tedbirlerin sağladığı yararın yaratacağı riskten fazla olmasının gözetilmesi şart. Bu açıdan düşünülecek para ve maliye politikası araçlarının finansman veya enerji maliyetlerini azaltması, kur ve faiz volatilitelerini düşürmesi, yatırım planı yapılmasını kolaylaştırması, ölçek ve istihdam artışını veya nakit artışını kolaylaştırması, ortaklıkları ve yeniden yapılanmayı özendirilmesi, ar-ge ve verimlilik arayışını desteklemesi amaçlanmalıdır. Koşulsuz sübvansiyon ya da ölçsüz risk alınmasını özendirecek tedbirlerden ise kesinlikle kaçınılmalıdır. Sözgelişi piyasa sistemi işleyişine güven kazandırılmadan ya da bu sağlansa bile yukarıdaki kriterlere uymadan sağlanacak vergi kolaylıkları sadece bütçe açığını büyütmeyle kalır. **Gündemde olan ve pek çok kesim tarafından dile getirilen yüzlerce öneri bu kriterlerin eleğinden geçirilirse, IMF gibi rasyonel olmak zorundaki küresel kurumların da itiraz etmeyeceği makul**

bir politika demeti kolaylıkla oluşturulabilir. Bu noktada, kriz tedbirleri ile kendi yapısal dönüşüm programımız çakışıyor.

Esas diyeceğimizi sona bıraktık. Önerimiz soruna bir de şöyle bakmak: Yıllardır derdimiz zorlu gündemimizin ve onun bize dayattığı tercihlerin içinden çıkamamak ve deyim yerindeyse bir nevi kaçıışı sürdürmek değil mi? Öte yandan hep sıkıştığımızda şaşkırtıcı çıkışlar yapmakla övünmüyor muyuz? O halde bu krizi, artık daha fazla vaktimizin ve kaçacak yerimizin, çözümleri ertelemeye tahammülümüzün kalmadığını hatırlatan bir uyarı olarak alıp, son yıllarda parça parça da olsa hayata geçirmeye kalkıştığımız yapısal dönüşüm ve eylem planında kararlı ve özenli bir toplumsal gönüllülük yaratamaz mıyız? Suni teneffüs ile günü kurtarma yerine zorlanarak yenilenmiş ve güçlenmiş bir bünye zaten herkesin yararına değil mi? Kriz ile altüst olan küresel düzende en büyükler sarsılırken bizim gibi iki arada bir derede kalmış, fakat gelişme potansiyeli olan ülkelere daha fazla yer açılıyor.

Böyle bir atılım için donanımımız yetersiz diyebilirsiniz. Ama her kriz, başlamak için bir fırsat değil midir?